

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету «Одеська політехніка»
Міністерства освіти і науки України
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
доктору наук з державного управління, професору
В. П. МАРУЩАКУ**

**ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора наук з державного управління, професора
Бобровської Олени Юріївни
на дисертаційне дослідження Лиховідової Ірини Едуардівни
«Формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного
управління в Україні», подану до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»**

***Актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами,
темами***

Пошук шляхів вирішення проблем України стосовно недопущення і захисту від тяжких руйнувань економіки, а також підтримка народу країни сьогодні є ключовим вектором розробки в Україні стратегій і планів відновлення. В умовах нестабільності і змін, стратегічно вивірене публічне управління корпоративним сектором залишається критично важливим для підтримання економічного розвитку. Корпоратизм є потужним економічним і соціальним інститутом суспільства, що має багато аспектів і моделей взаємодії держави, бізнесу і суспільства, які дозволяють описати економічний базис його розвитку, різноманітні зв'язки між державною і місцевою владою, між владою і бізнесом, між владою, бізнесом і населенням, між населенням і суспільними організаціями, які реалізують на практиці ідеї корпоратизму і його рух до демократичного суспільства. Успішність і розвиток цього сектору залежать від багатьох факторів, зокрема інвестиційної привабливості країни. Інвестори та стейкхолдери шукають стабільність, прозорість і захист своїх прав, і саме це забезпечують державні гарантії корпоративного управління, які визначають захищеність та стабільність функціонування економіки держави.

Проблематика формування системи забезпечення державних гарантій в публічному управлінні потребує постійного удосконалення та адаптації до реалій сьогодення та подальшого повоєнного відновлення країни. Недооцінка місця та значення системи забезпечення державних гарантій корпоративного управління

створює ризик для розвитку економіки і інвестиційного клімату в країні. Тому дослідження механізму забезпечення державних гарантій у корпоративному управлінні в системі публічного управління є актуальним завданням. Зосередження наукової зацікавленості на даному аспекті в ході дослідження дозволить врахувати в науці публічного управління напрацьовані результати з інших галузей знань, оновити теоретичні підходи в управлінській діяльності та шляхом впровадження результатів дослідження привнести ґрунтовні результати для формування системи забезпечення державних гарантій, зробивши важливий вклад у розвиток корпоративного управління в Україні та публічного управління загалом. З огляду на це, актуальність теми дослідження, обраної Лиховідовій І. Е., не викликає сумнівів.

Дисертаційна робота висвітлює наукові дослідження отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи «Правове регулювання державотворення соціально-економічних відносин в Україні» (ДР0122U002193) Національного університету «Одеська політехніка», в якому авторкою опрацьовано напрями, механізми та інструменти державних гарантій в системі корпоративного управління, а також запропоновано алгоритм побудови моделі механізму державних гарантій на основі ризико-орієнтованого підходу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість і достовірність отриманих наукових результатів підтверджується опрацюванням значної кількості наукових праць та нормативно-правової бази за темою дослідження (373 найменувань, 44 з яких – іноземними мовами), а також використанням достатнього комплексу методів наукового дослідження, апробацією наукових результатів на 11 науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях. Такий міждисциплінарний підхід є передумовою для проведення системного дослідження та висвітлення теми. А аналіз численних нормативно-правових актів України, різноманітних статистичних і аналітичних даних органів влади, аналітичних центрів та міжнародних організацій сприяв глибокому аналізу та систематизації досвіду формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні та його подальше удосконалення з метою наближення до стандартів Європейського Союзу.

Структурно рукопис дисертації І. Е. Лиховідової складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг

дисертації становить 405 сторінку, з них 258 – основний текст, 18 таблиць, 27 рисунків, 3 діаграм.

В дисертаційному дослідженні запропоновано вирішення конкретного наукового завдання, яке полягає в отриманні нових науково-обґрунтованих результатів у галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» щодо подальших напрямів формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління, спрямованого на підвищення ефективності публічно-управлінських рішень щодо розвитку України.

Авторкою розроблено категоріальний апарат, що забезпечує ясність і точність викладення наукового матеріалу. Запропоновано чітку схему аналізу праць українських науковців, що дозволяє вивчити проблематику державних гарантій та корпоративного управління аналітично, а не лише описово.

В дисертаційній роботі представлено конкретні пропозиції щодо удосконалення механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні, які включають в себе підвищення освіченості акціонерів і стейкхолдерів, впровадження досудового врегулювання спорів, розвиток корпоративної культури та інші. Ці заходи спрямовані на покращення корпоративного управління в Україні та забезпечення захисту прав інвесторів і стейкхолдерів.

Надано також рекомендації щодо запровадження інституту досудового врегулювання спорів у формі корпоративного договору та медіації, що можуть виступати як альтернативні механізми регулювання корпоративних відносин та захисту суб'єктивних корпоративних прав і інтересів учасників корпоративних структур. Це має велике значення в умовах війни та судової кризи, оскільки сприяють підвищенню довіри інвесторів до додаткових гарантій захисту їхніх прав та інтересів, навіть у важких умовах сьогодення.

Авторка в своєму дослідженні традиційно звертається і до аналізу світового досвіду в межах заявленого предмету дослідження, завдяки чому в роботі висвітлено важливі аспекти адаптації механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні до стандартів Європейського Союзу. У роботі наголошується на значущості імплементації інституту соціального підприємництва, екологічно-орієнтованого бізнесу, державно-приватного партнерства та інституту корпоративних секретарів. Врахування цих аспектів сприятиме поліпшенню якості корпоративного управління та забезпеченню гарантій захисту прав та інтересів учасників корпоративних структур.

Обґрунтованість наукових положень, висновків, рекомендацій,

сформульованих у дисертації забезпечені побудовою адекватної структурно-логічної схеми дослідження, за якою кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його та професійним вирішенням здобувачкою низки наукових, поставлених завдань в дослідженні, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження – розробка наукових положень та практичних рекомендацій щодо формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні в умовах діджиталізації публічного управління та адміністрування. Це знайшло відображення в структурі, основних положеннях роботи, сформульованих авторкою та науковою новизною отриманих результатів. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо обґрунтованими, а пропозиції мають практичну значущість. Оформлення дисертації виконано з дотриманням чинних вимог.

Наукова новизна одержаних результатів

В дисертації отримано нові науково обґрунтовані результати, які вирішують конкретне наукове завдання – обґрунтуванні комплексу теоретичних положень та розроблені практичних рекомендацій щодо подальших напрямів формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні.

Безперечною новизною роботи є те, що авторкою *уперше*: запропоновано поняття «державних гарантій корпоративного управління», під якими визначено складний механізм зобов'язань держави у вигляді взаємопов'язаних інституціональних, правових, економічних засад з метою створення якісного корпоративного управління як гарантії захисту прав інвесторів та стейкхолдерів.

До раніше незахищених наукових положень дисертації І. Е. Лиховідової також можна віднести *удосконалення*: наукових положень щодо ролі держави в процесах створення, регулювання та оптимізації корпоративного управління; підходи до визначення світових моделей механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління. Як результат запропоновано впровадження ризик-орієнтованого пруденційного нагляду в систему публічного управління та адміністрування корпоративного сектору, як інструмента державних гарантій, який передбачає, що регуляторний орган під час нагляду за системою корпоративного управління суб'єктів застосовує до них заходи реагування на конкретні ризики (Додаток Ш).

У дисертаційному дослідженні також *набули подальшого розвитку*: визначення «корпоративного управління», як цілісного об'єкта державних гарантій,

вміщує сукупність взаємозв'язків між стейкхолдерами, що базуються на принципах (кодексах) та нормах законодавства з метою забезпечення балансу та врахування інтересів всіх учасників корпоративних відносин, які є критично чутливі до «правил гри» та гарантій держави; наукові положення щодо впливу механізму забезпечення державних гарантій на розвиток корпоративного управління, в результаті чого державу визначено як головного стимулятора та зацікавлену особу у становленні належної системи корпоративного управління, що реалізує свою стимуляцію через складний механізм забезпечення державних гарантій системи корпоративного управління, а також має ознаки взаємовпливу із об'єктом забезпечення, що призводить до трансформації самого механізму в результаті розвитку системи корпоративного управління; напрямки розвитку форм державних гарантій корпоративного управління в Україні з урахуванням закордонного досвіду; визначення викликів реформування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні в умовах діджиталізації, серед яких обґрунтована нова складова механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління – віртуальна, яка вимагає відмінного від інших елементів корпоративного управління публічного адміністрування та гарантування.

Набули подальшого розвитку аналіз механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в період дії правового режиму воєнного стану в Україні, який з'ясував, що особливістю зазначеного механізму є тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, в зв'язку із загрозою знищення корпоративних прав (може примусово відчужуватися та вилучатися майно, змінюватися керівництво корпоративних суб'єктів тощо); та аналіз впровадження міжнародних стандартів в сферу національного корпоративного управління як об'єктивної необхідності забезпечення державних гарантій, що впливає на підвищення вимог до системи корпоративного управління та обумовлює перебудову інфраструктури корпоративного управління на ринках капіталу для професійних учасників та підвищення рівня корпоративного управління у корпоративному секторі державою шляхом запровадження кращих світових стандартів у практику корпоративного управління.

Ці положення у поєднанні з іншими теоретичними узагальненнями автора в сукупності комплексно забезпечують вирішення дослідницького завдання щодо обґрунтування комплексу теоретичних положень та розроблені практичних рекомендацій щодо подальших напрямів формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях та відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід щодо обґрунтування комплексу теоретичних положень та розроблені практичні рекомендації щодо подальших напрямів формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні.

Результати наукового дослідження, викладені в дисертації, отримані автором особисто. Основні наукові положення і висновки дисертаційної роботи опубліковані у 16 працях, серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному виданні Чехії, 11 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій. Опубліковані наукові праці достатньо повно відображають результати проведеного наукового дослідження, а їх кількість відповідає існуючим вимогам.

Дисертаційна робота І. Е. Лиховідової перевірена на унікальність тексту за допомогою за допомогою ліцензійної програми. Результати перевірки свідчать, що дисертаційна робота виконана самостійно, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

За результатами вивчення внеску авторки у розвиток галузі знань «Публічне управління та адміністрування», вважаємо, що результати дисертаційного дослідження мають важливе наукове та практичне значення в різних сферах діяльності, а саме: у науково-дослідній сфері – для розробки теоретичних питань щодо вивчення проблем механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління; правотворчій діяльності – для подальшого вдосконалення регуляторної діяльності у сфері запобігання порушення прав акціонерів; практичній діяльності – для оптимізації діяльності державного регулятора із запобігання порушень прав учасників та стейкхолдерів, а також розробки інвестиційної політики; навчальному процесі – під час викладання відповідних спецкурсів для підготовки фахівців та публічних службовців у сфері корпоративного сектора, у процесі підготовки навчальних посібників, підручників, науково-практичних коментарів, виконання науково-дослідних робіт; нормотворчому процесі – для розробки пропозицій щодо подальшого вдосконалення чинного законодавства України у сфері державного регулювання корпоративного управління; правозастосовній діяльності – для розвитку інструментів захисту прав діяльності публічними органами у сфері корпоративного управління в Україні.

Результати теоретичних та практичних напрацювань дисертаційної роботи дістали впровадження, що підтверджено відповідними довідками (Додаток Б), зокрема: Південноукраїнського територіального управління Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (довідка про впровадження від 09.02.2023 р. № 01/25/102); відділення Національної служби посередництва і примирення в Одеській області (довідка про впровадження від 28.12.2022 р. № 03-15/33-53); Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка» (довідка про впровадження від 07.10.2022 р.).

Зазначене у сукупності свідчить на користь значущості результатів дослідження щодо подальших напрямів формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Визначаючи значні нові науково обґрунтовані результати та практичні рекомендації, вважаємо за необхідне звернути увагу дисертанта, а також членів разової спеціалізованої вченої ради на певні дискусійні положення, що містяться в роботі:

1. Досліджуючи процес розвитку формування системи корпоративного управління автор зазначає, що «на певному етапі міжнародне співтовариство було змушене вдатися до вироблення єдиних норм і стандартів». В продовження цього автор визначає кодекси та стандарти у організаційній складовій механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні (рис. 1.2, рис. 1.3, Додаток Г). На наш погляд, доцільно було б зазначити назву таких стандартів та кодексів для розуміння про які саме йде мова та можливість ознайомлення із ними, що поглибило б обґрунтування позиції автора.

2. У підрозділі «2.3. Формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні в умовах діджиталізації», вважаємо за необхідне, розкрити поняття та сутність «діджиталізації», бо з поданого матеріалу підрозділу вбачається, що автор до цього процесу відносить усі процеси, які також дотичні до цифровізації та віртуалізації в системі публічного управління. Одночасно, доречно було б визначити ризики та виклики, пов'язані з діджиталізацією, і як вони можуть впливати на механізм забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні. Це допомогло б краще зрозуміти складність регулювання даного процесу та його потенційні проблеми, а також запропонувати способи їх вирішення в майбутньому.

3. У підрозділі «3.2. Розвиток форм державних гарантій корпоративного управління в Україні з урахуванням закордонного досвіду» Лиховідова Ірина визначає, аналізує та обґрунтовує ряд форм державних гарантій корпоративного управління. Проте, враховуючи те, що дане обґрунтування є авторським поглядом та не є загально уявним, то, доречно було б, представити вищезазначені форми у схематичному вигляді, наприклад, таблиці, за критеріями, що визначені у другому розділі складових механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління (організаційна, правова, віртуальна та ін.).

4. У своєму дослідженні авторка обґрунтовано та розгорнуто аналізує окремі складові та інструменти механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління у зарубіжних країнах. Разом з тим, не знаходить свого аналітичного висновку питання щодо наявності та розвитку механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління як комплексного явища з практичними аспектами, що підсилило обґрунтування висновків та рекомендацій.

5. Суттєвим доробком могли б стати пропозиції щодо забезпечення системи державних гарантій корпоративного управління після скасування правового режиму воєнного стану в Україні, враховуючи проаналізований механізм забезпечення державних гарантій корпоративного управління у країні визначальні періоди та умови (Covid-19, діджиталізація, правовий режим воєнного стану).

Наведені зауваження суттєво не впливають на зміст дисертації, якість висновків та обґрунтованість положень наукової новизни, не знижують її наукової та практичної цінності.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Лиховідової Ірини Едуардівни є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають наукову новизну, теоретичну та практичну цінність. Винесені на захист нові положення, висновки та рекомендації є достовірними, а декларована наукова новизна адекватно розкривається в роботі. Рівень проведеного дослідження та його практична спрямованість свідчать про наукову зрілість здобувача, яка продемонструвала належний рівень оволодіння методологією наукової діяльності. Опубліковані за темою дисертації наукові праці достатньо повно відображують основні положення, висновки та рекомендації, які стали результатом авторського дослідження.

Актуальність обраної теми дослідження, належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих висновків та рекомендацій,

ступінь наукової новизни, теоретична та практична значущість, стиль викладення матеріалу та оформлення рукопису дають підстави зробити висновок, що дисертаційна робота на тему «Формування механізму забезпечення державних гарантій корпоративного управління в Україні» за своїм змістом, науковою новизною і прикладною цінністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка, Лиховідова Ірина Едуардівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент,

професор кафедри економіки
та соціально-трудових відносин
Університету митної справи та фінансів
доктор наук з державного управління,
професор

О. Ю. БОБРОВСЬКА

Підпис О. Ю. Бобровської засвідчую: